

Interview met Marjolein Tiemens-Hulscher

In deze serie interviews laten we mensen aan het woord over het streven naar een duurzame en eerlijke maatschappij; mensen uit onze omgeving, die weleens bij ons voorgaan en waarvan we vermoeden dat zij ons als groene Dominicus wat te zeggen hebben. Deze keer interviewt Hans Opschoor: Marjolein Tiemens-Hulscher, die in onze Aarde-viering in april 2023 zal voorgaan. Zij is lekenvoorganger in de parochie St. Maarten in Driebergen, organisator van veel activiteiten gericht op de ontwikkeling van een geïnspireerde levensstijl vanuit haar initiatief "GroenGeloven" (groengeloven.com), en was onderzoeker in de plantenveredeling. Ook is zij voorzitter van de werkgroep Theologie, Kerk en Duurzaamheid van de Raad van Kerken in Nederland.

“Groen geloven is duurzaam doen”

Je bent in Wageningen opgeleid als plantenveredelaar, ik kwam je tegen tijdens een workshop op een Groene Kerkendag, en zag je naam in de bundel "Van God is de Aarde" van de Raad van Kerken. Hoe kwam je van het een in het ander?

Het werken met planten versterkte mijn verwondering voor natuur en schepping, onder andere door onder de microscoop (vergrootglas) naar plantencellen te kijken. Maar de naamgever van een instituut waar ik ging werken (het Louis Bolk Instituut) hield ons al lang geleden voor dat je, om de dingen in hun functionaliteit te begrijpen, als het ware juist door een verkleinglas moet kijken: dan pas zie je de samenhangen in het grote geheel. Zo zag ik hoe mensen, ook christenen, de natuur niet alleen gebruiken maar ook misbruiken. Onze ecologische voetafdruk bedreigt haar draagkracht en daarmee de Aarde en dus ook ons bestaan. Daar moest ik wat mee doen vond ik. Daarom heb ik "GroenGeloven" opgericht, om mensen en organisaties te inspireren die, al of niet vanuit het christelijk geloof, zoeken naar manieren om bij te dragen aan een duurzamer en socialer samenleving die zich beter voegt in wat de Aarde kan dragen.

Wat is dat: groen geloven?

Groen geloven is: duurzaam doen, vanuit het hart. Uit liefde en respect voor de natuur, vanuit een besef van verbondenheid niet alleen tussen mensen onderling of mensen en God, maar ook met de natuur. Vooral dat laatste zijn we kwijtgeraakt. Groen geloven is verwondering over het leven en de innerlijke verbondenheid met alles wat bestaat, en dat besef vertalen in ons handelen. Ik geloof dat we die innerlijke verbondenheid, het besef dat we een gemeenschappelijke oorsprong hebben en een gedeelde planetaire toekomst, nodig hebben. Als verandering niet echt van binnenuit wordt nagestreefd, dan houden mensen het niet lang vol. Door de motivatie te verdiepen, verduurzaam je als het ware de inzet.

Innerlijke verbondenheid laat je ook beseffen dat de natuur van waarde is in zichzelf, los van het nut dat die voor ons heeft. Mensen zijn met de natuur verbonden en dat besef komt veel beter bij je binnen als je de niet menselijke natuur tegemoet treedt vanuit een houding van verwondering. Wij zijn niet de eigenaren van de Aarde, maar medebewoners ervan; zelfs met de notie dat we er de rentmeesters van zijn, wil ik oppassen. Als het goed is, zijn we voorzichtige gebruikers. Maar meer nog: partners in de biosfeer waar elke soort een eigen waarde heeft en we een gezamenlijke huishouding voeren in ons gemeenschappelijke huis.

Wat heeft dat met de joods-christelijke religie te maken? De bijbel is geschreven in een tijd dat duurzaamheidsproblemen zoals wij die ervaren nog lang niet aan de orde waren. Als je nu in die bijbelboeken gaat zoeken naar bruikbare wijsheid voor hier-en-nu, laat je die bijbel dan eigenlijk niet buikspregen?

Ik probeer de bijbelse verhalen te lezen vanuit de gedachte dat de bijbel een boek is over God en heel de wereld en niet alleen over God en mensen. Met vragen rond duurzaamheid die nu spelen, kom je dan op andere thema's uit, of een nieuwe duiding van begrippen als solidariteit en gerechtigheid. Die kun je veel breder toepassen. Dat is trouwens bepaald niet nieuw. In het Zonnelied van Franciscus van Assisi kun je al een vreugdevolle omarming vinden van ervaringen van verbondenheid met, en afhankelijkheid van, natuurlijke elementen. En de paus, die zich naar hem noemde, schreef een encycliek, 'Laudato si' (2015), waarin hij een lans breekt voor een christelijke spiritualiteit: het besef dat we met alle andere wezens een schitterende universele gemeenschap vormen. Zo ervaar je een hogere orde, iets dat je heilig zou kunnen noemen. Zoiets als de "heelheid van de schepping", waar mensen deel van uitmaken. Een werkelijkheid die aan het bestaan van de mens en al helemaal aan dat van onszelf voorafgaat, en die wij maar heel gedeeltelijk kennen of begrijpen. Paus Franciscus spreekt over een integraal ecologisch perspectief dat natuur en mensen omvat, inclusief toekomstige generaties. Het geloof biedt goede uitgangspunten voor een levenshouding in dat perspectief. Daarbij denk ik bijvoorbeeld aan eerbied voor de schepping, naastenliefde, solidariteit en gerechtigheid. In die houding past zeker ook een opnieuw doordenken van traditionele elementen in het geloof. Wat betekent bijvoorbeeld naastenliefde. Strekt die niet verder dan we lang dachten? Is die boom ook niet een naaste? Ik constateer een zekere armoede bij het inhoud geven aan zorg voor de schepping. Het doen van de mensen laat daar toch vaak nog weinig van zien. Mensen die willen weten wat onze religie daarmee te maken heeft, wijs ik graag op wat er allemaal over wordt gezegd en gevraagd in Laudato si.

Je werkt met aan een eerdere paus ontleende "geboden voor het milieu". We moeten dus blijkbaar weer eens wat. Waarom zouden wij als gelovigen ons de moeite getroosten om een duurzame levensstijl te volgen?

Deze tien geboden zijn niet van het type: Gij zult... Het zijn eerder principes of richtingwijzers die religie en een duurzame levensstijl bij elkaar brengen. Ze zijn gebaseerd op uitspraken van paus Benedictus XVI. Laudato si actualiseert ze, zou je kunnen zeggen. Franciscus vroeg om een ecologische "bekering" en om die praktisch uit te werken in onze dagelijkse leefsfeer en het publieke domein. Die perspectieven weken je onder andere los van overmatige consumptie. Het is belangrijk dat we beseffen dat ons consumptiegedrag een kwestie is van het maken van keuzes. Daar staan we denk ik te weinig bij stil. Veel keuzes maken we onbewust, gestuurd door de reclame. Kijk vooral naar de positieve kant van de mogelijkheden. Zo kun je de keuze om minder vaak vlees te eten ook ervaren als een toename van variatie in je eetpatroon. Het is niet minder maar anders consumeren, "consumanderen". Mijn eigen ervaring is dat als je maar gewoon ergens begint je in een spiraal omhoog terecht komt naar een vreugdevol bestaan. Dan wordt duurzaam doen niet iets dat moet, van buitenaf opgelegd, maar iets dat je van binnenuit wil. Een sober leven is een leven gericht op 'zijn' in plaats van op 'hebben', zo'n leven richt zich op waarden als dankbaarheid, tevredenheid, schoonheid, gemeenschap, duurzaamheid. Het betekent juist een heel intens leven, waarin je geniet van ogenschijnlijk kleine dingen: het roodborstje in de tuin, de zon op je gezicht, goede vriendschappen. Het keuze-element in ons handelen benadrukken, kan mensen tot ander gedrag inspireren.

Laudato si vroeg ook om publiek debat en druk vanuit de maatschappij gericht op noodzakelijke veranderingen in structuren en in beleid. Dat is al met al niet niks. Hoe sta jij of GroenGeloven daarin?

Verandering van levensstijl kan een belangrijke druk betekenen op de economische en maatschappelijke machten die niet uit eigen innerlijke beweging de weg inslaan naar duurzaamheid. Een van die "geboden"

waarover we het hadden, is: "We zitten in hetzelfde schuitje". Maar dat schuitje vaart niet vanzelf richting gerechtigheid en duurzaamheid. Door je koopgedrag en je stemgedrag en door mee te doen aan demonstraties kun je je mening en verlangens duidelijk maken, op de markt, op straten en pleinen, en zelfs in het parlement. Zo kun je je verzetten tegen misbruik en wanbeheer van wat in de natuur gegeven is. Er zijn nogal wat maatschappelijke organisaties die zich daarvoor inzetten, zoals Greenpeace, Milieudefensie, Klimaatwakers, Grootouders voor het Klimaat, het Wereldnatuurfonds, Extinction Rebellion, Christian Climate Action, Laudato si' Alliantie Nederland. Verandering van levensstijl zal mensen ook leiden tot meedoen met, of steun verlenen aan dat soort organisaties en hun activiteiten. Maatschappelijke problemen, ook ecologische, moeten we door samenwerking oplossen - dat kunnen we, aldus ook Laudato si, niet overlaten aan de goede intenties van individuen. Hoe sta ik hierin met GroenGeloven? In elk geval als bondgenoot bijvoorbeeld door te participeren in de netwerkgroep Schepping en Duurzaamheid van de Raad van Kerken. Een andere werkgroep, de werkgroep Theologie, Kerk en Duurzaamheid van de Raad van Kerken die ik voorziet, is meer bezig met theologische doordenking van de vragen die op ons afkomen gerelateerd aan de ecologische crisis. Daarnaast is er ook een beraadgroep Samenleving, Duurzaamheid en Vrede die de Raad adviseert over wat er in het publieke domein al dan niet gebeurt op gebied van wetenschap, economie en duurzaamheid.

Dat roodborstje waarover je het had is niet het enige dat je kunt tegenkomen in de natuur. Daarin komen ook stormen voor, tsunami's, enge virussen en andere narigheid.

Ja, de natuur is niet alleen mooi en romantisch. Het is een complex systeem van relaties en interacties dus ook van eten en gegeten worden, van dood en leven. Dat hoort er allemaal bij. Juist die veelzijdigheid dwingt verwondering, respect en ontzag af als je daarbij stilstaat. Er wordt weleens gezegd dat de Aarde terugslaat als een wraakzuchtige Gaia (de naam die wel wordt gegeven aan het systeem Aarde als dat als een organisme wordt opgevat) wanneer mensen de Aarde overbelasten. Ik kijk daar anders tegenaan. Een van die tien milieu"geboden" is, dat Gaia geen God is. Ik vertaal dat door het systeem Aarde geen wil toe te kennen en het dus niet te laten terugslaan. Het zijn causale reacties in het systeem die menselijk wanbeleid tot beroerde toestanden leiden. De relatie tussen hoe mensen zich ten opzichte van elkaar en de natuur gedragen en de toestand van het land vinden we ook bij de oudtestamentische profeten. 'Hoelang zal de aarde treuren, het gewas op het land verdorren? Het vee en de vogels komen om door de wandaden van haar bewoners' (Jer. 12,4). Ondertussen laat de kosmos wel aspecten van het goddelijke zien; God is erin aanwezig, om zo te zeggen. Elk schepsel toont iets van zijn liefde en wijsheid.

Moeten we niet toe naar een uitbreiding van onze morele horizon: toekomstige generaties erbij, maar ook de natuur?

Voor toekomstige generaties begint dat maatschappelijk wel door te dringen. Maar als menselijk handelen de natuur raakt, is dat in feite voor ons ook moreel relevant, of zou het dat moeten zijn. We kunnen niet anders dan onszelf zien als daadwerkelijk verbonden met alles wat bestaat; dat andere levende wezens een eigen waarde hebben die we dienen te respecteren. Hierin schuilt een zekere heiligheid: grenzen die je niet moet overschrijden. Heiligheid gaat ook over heelheid. Vandana Shiva verwoordt dit mooi: het woud zegt: "Je mag mijn vruchten plukken, maar kap mijn bomen niet." Zo zie ik in de veehouderij het kappen van de snavels van kippen, het couperen van de staarten bij varkens en het onthoornen van koeien een minachting van de eigen waarde van het dier.

Ik heb de Philippijnse president Ramos eens horen uitvallen toen hij hoorde van vispraktijken in Philippijnse wateren waarbij gevist werd met dynamiet, met veel dodelijke neveneffecten. Hij zei: "That's not fair to the fish!"

Je mag vissen eten maar hoe je ze vangt is inderdaad belangrijk. Behandel de dieren en de omgeving met respect. En eet vis en vlees met mate. Ik speel weleens met de volgende gedachte; zou het niet veel beter zijn als in de landbouw de akkerbouw centraal komt te staan? De veeteelt staat dan in dienst van de

akkerbouw met mest als hoofdproduct. Huiden, melk, en ja, ook vlees, zijn dan bijproducten die natuurlijk wel geconsumeerd moeten worden. Zo kan de landbouw een circulair systeem gaan vormen. Dat is heel wat minder "unfair to the cows".

Tot slot - wat hebben we ten onrechte laten liggen in dit gesprek?

Het pastorale aspect. Veel mensen zien het wat het milieu betreft en zelfs hun bestaan op aarde somber in. Sommigen worden depressief als ze zien hoe beleidsmakers in politiek en economie met de milieudegradatie omgaat. Mijn eigen zoon zei, na heel wat piekeren over de toekomst: "Mama, ik weet niet of jij oma wordt". Dat raakt je als moeder. Wat kun je dan zeggen? Dat er altijd hoop is? Dat er altijd hoop is! Als we kunnen geloven dat God niet laat varen het werk van zijn handen. Dat wij onvermoeibaar zijn handen zullen zijn. Dat we oog blijven houden voor al het goede dat al wordt gedaan en blijven genieten van al het moois dat er is.